ZAMONAVIY FIZIKA O‘QITUVCHILARI TAYYORLASHDA MANTIQIY KOMPETENTLILIKNI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Nafasova Gulnoza Baxtiyorovna - Guliston Davlat universiteti Fizika kafedrasi o‘qituvchisi
E-mai:gulnozanafasova544@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi zamonaviy fizika o‘qituvchisining mantiqiy kompetentliligini ko’rib chiqishdir. Hozirgi davr o’quv ko’nikmalarini tushunish uchun biz quyidagi masalalarni o’rganib chiqdik: talabalar mahorati; fizika o‘qituvchisilarning kasbiy o’sish darajasi; fizika o‘qituvchisilarning pedagogik madaniyati; pedagogik innovatsiyalar.

Kalit so‘zlar: Kalit so’zlar: pedagogik kompetentsiya, madaniy kompetentsiya, iste’dod, innovatsiya, ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish

Zamonaviy fizika o‘qituvchilari tayyorlash uchun hazirgi kundagi talablar va ehtiyojlar ortib bormoqda. Zamonaviy mehnat bozori soat sayin yangiliklarga va yangi kashfiyotlarga to‘lib borayotgan glabollashgan davrda bo‘lajak fizika o‘qituvchilar-talabalarimiz qanday o‘quv ko‘nikmalariga ega bo‘lishlari kerak? Ular oldingi o‘qituvchilardan qanday farq qiladi? Bo‘lajak o‘qituvchilarga kerak bo‘ladigan bilim va ko‘nikmalar haqida eshitamiz. Shuni aytish zarurki faqatgina oliy dalimdagi bilim bilim bilan chegaralanib qolmay doimiy o‘qish va izlanishda bo‘ladigan, o‘quvchilarini yangi kashfiyotlarga undaydigan, fizik hodisalarga kreativ yondashib o‘ziga xos usluba ega, yangiliklarga tez moslashuvchan, zamonaviy o‘qituvchilar zarur. Bunda albatta talimiy, kasbiy, ijodiy kompetensiyar bilan bir qatorda mantiqiy kompetentlik darajasi ham zamonaviy o‘qituvchida yuqori bo‘sh zarur.

So‘nggi yillarda ta’lim sifati sezilarli darajada o‘zgardi. Agar ilgari universitetning asosiy maqsadi talabalarga keyinchalik kerak bo‘ladigan ba’zi turdagi bilimlarni berish bo‘lsa, bugungi kunda universitetlar birinchi navbatda bizning maqsadimiz hayotiy ko‘nikmalar shakllantirish, o‘zlari bilim olish va yangi g‘oyalar bilan kelib, ularni hayotga tadbiq etishni talabalarga o‘rgatish hisoblanadi. Yangi g‘oyalarni yaratish zamonaviy jamiyatning asosiy tamoyilidir. Bizga madaniy jihatdan malakali, iqtidorli, innovatsion va ijodiy muammolarni hal qiluvchi, malakali va tanqidiy fikrlaydigan mutaxassislar kerak. Yangi texnologiyalar tanqidiy fikrlashni rag‘batlantirish imkoniyatini beradi. Biz talabalarga jamoada hamkorlikda va sezgir ishlashga, qaror qabul qiluvchi bo‘lishga, o‘z vaqtlarini samarali rejalashtirish va boshqarishga, bir-birimizni tinglashga va o‘z vaqtida to‘g‘ri muloqot strategiyasini tanlashga yordam beradigan ko‘nikmalarni taqdim etishimiz kerak. Shunday qilib, biz

ushbu yangi o‘qitish talablarini qondirish uchun zamonaviy ko‘nikmalariga muhtojligimizni angladik.

O‘qituvchi kompetentsiyasining ma’nosiga murojaat qilishdan oldin, avvalo, kompetentsiyaning ma’nosini belgilashimiz kerak. Kompetensiya-bu turli xil odamlar tomonidan turli xil sharoitlarda keng qo‘llaniladigan atama; shuning uchun u turli yo‘llar bilan belgilanadi. O‘qituvchilarning ta’limi va ish samaradorligi bu atama qo‘llaniladigan ikkita kontekstdir. Mantiqiy kompetentliligi “malakaga asoslangan” o‘qituvchi ta’limining talablari bo‘lib, o‘qituvchi-stajyor o‘qituvchi ta’lim dasturini muvaffaqiyatli yakunlash uchun namoyish qilishi kerak bo‘lgan bilim, ko‘nikma va qadriyatlarni o‘z ichiga oladi.

Kompetentlikning ba’zi xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. Kompetentlik bir yoki bir nechta ko‘nikmalardan iborat bo‘lib, uning mahorati kompetensiyaga erishishga imkon beradi.

2. Kompetentlik ishlashni baholash mumkin bo‘lgan uchta soha bilan bog‘liq: bilim, ko‘nikma va munosabat.

3. Ishlash o‘lchoviga ega bo‘lgan mantiqiy kompetentliligi kuzatiladigan va namoyish etiladigan.

4. Mantiqiy kompetentliligi kuzatiladigan bo‘lgani uchun ular ham o‘lchanadi. Fizika o‘qituvchining ishlashidan kompetentsiyani baholash mumkin. O‘qitish mantiqiy kompetentliligi teng miqdordagi bilim, mahorat va munosabatni talab qilishi mumkin, ammo ba’zilari talab qilmaydi. Ba’zi mantiqiy kompetentliligi mahorat yoki munosabatdan ko‘ra ko‘proq bilimlarni o‘z ichiga olishi mumkin, ba’zi mantiqiy kompetentliligi esa ko‘proq mahorat yoki ishlashga asoslangan bo‘lishi mumkin.

Ba’zi olimlar "kompetentsiya" ni ish faoliyatini yaxshilash uchun ishlatiladigan bilim, ko‘nikma va xulq-atvorning kombinatsiyasi yoki etarli malakali va ma’lum bir rolni bajarishga qodir bo‘lgan holat yoki sifat sifatida ko‘rishadi. 1960-yillarda Devid Makklelland tomonidan boshlangan kasbiy kompetentlik harakati bilim, ko‘nikma va munosabat nuqtai nazaridan kompetentsiyani tavsiflash uchun an’anaviy urinishlardan uzoqlashishga va buning o‘rniga ushbu o‘ziga xos qadriyatlar, xususiyatlar va motivlarga e’tibor qaratishga intildi.

Bugungi jamiyatning ko‘p qirrali murakkabliklari shaxslarni jiddiy tanqid qilmoqda. Ushbu talablar shaxslar egallashi kerak bo‘lgan asosiy mantiqiy kompetentliligi uchun nimani anglatadi? Bunday mantiqiy kompetentliligini aniqlash bizga ta’lim tizimlari va umrbod ta’lim uchun umumiy maqsadlarni aniqlashga va zamonaviy o‘qituvchisi uchun mantiqiy kompetentliligi doirasini baholashga imkon beradi. Dastlab, talabalar muvaffaqiyatli muloqot qilish va shaxsiy rivojlanish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalar va sub-ko‘nikmalarni tushunishimiz kerak, bu ularga hayotda raqobatdosh ustunlikni ta’minlashi kerak.

Kompetentlik nafaqat bilim va ko‘nikmalardan iborat; u ma’lum bir kontekstda resurslarni (shu jumladan ko‘nikma va munosabatlarni) jalb qilish va safarbar qilish orqali murakkab talablarni qondirish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Yetuklik o‘qituvchining mukammallikka intilishi uchun juda muhimdir.

Ta’lim jarayonida Markaziy shaxslar o‘qituvchilardir. Ta’lim va ta’limning muvaffaqiyati ularning tayyorgarligi, bilimi va ishlash sifatiga bog‘liq.

Kasbiy o‘qituvchilarning o‘qitish qobiliyatlari va umrbod o‘qitish qobiliyatlari quyidagilardan iborat:

- murakkab pedagogik vazifalarni bajarish;
- yaxshi gapirish, yaxshi ruhiy va jismoniy salomatlik, barqaror va bag‘rikeng bo‘lish;
- yosh avlod bilan ishlashga moyil bo‘lish, yaxshi kommunikativ va kuzatuv qobiliyatlari, xushmuomalalik, yorqin tasavvur va etakchilik.

Kasbiy faoliyati davomida o‘qituvchilar kasbiy malakaga erishish uchun quyidagi kasbiy o‘sish darajalaridan o‘tadilar.

1-daraja: pedagogik qobiliyat-mavzuni batafsil bilish bilan tavsiflanadi;

2-daraja: pedagogik mahorat-mukammal o‘qitish mahorati;

3-daraja: pedagogik ijodkorlik-ta’lim faoliyatiga yangi usul va uslublarni joriy etish bilan belgilanadi;

4-daraja: pedagogik innovatsiya-o‘qitish va tarbiyalashning mohiyatan yangi, ilg‘or nazariy g‘oyalari, tamoyillari va usullarini o‘zida mujassam etgani bilan ajralib turadi [5].

Ta’lim maktablari madaniy jihatdan malakali o‘qituvchilarni rivojlantirishning dolzarbligini tan oldilar. Shuning uchun pedagogik madaniyat kompetensiya o‘qituvchining ajralmas qismidir. Pedagogik madaniyat uch komponentdan iborat:

- o‘qituvchi pedagogik ish qadriyatlarini qabul qilishni anglatuvchi aksiologik komponent;
- turli pedagogik vazifalarni hal qilishni osonlashtiradigan texnologik komponent;
- maqsadlarni belgilash, rejalashtirish, tahlil qilish va o‘z-o‘zini tanqid qilishni o‘z ichiga olgan evristik komponent; bu pedagogik faoliyatning ijodiy qismidir[6].

Pedagogik innovatsiyalar

Ta’lim innovatsiyalari butun dunyoda tobora ko‘proq e’tiborni tortdi va ko‘plab mamlakatlar allaqachon ta’limning maqsadlari va amaliyotini o‘zgartirishga qaratilgan ta’lim islohotlariga kirishdilar. Ta’lim va o‘qitish jarayoniga AKT (axborot-kommunikatsiya texnologiyalari) ni kiritish orqali bunday yangiliklardan foydalanish yoki qo‘llab-quvvatlash mumkin degan taxminlar keng tarqalgan. Bunday yangiliklar talabalarning o‘quv tajribalarini tubdan o‘zgartirmoqda.

Innovatsiya pedagogik tizimni o‘zgartiradi, o‘qitish jarayonini va uning natijalarini yaxshilaydi. Innovatsiyalarning maqsadlari orasida o‘quv va o‘quv faoliyatida motivatsiyani oshirish, har bir darsda o‘rganiladigan materiallar hajmini oshirish, tezlashtirilgan mashg‘ulotlar va vaqtni yanada samarali boshqarish kiradi.

Keyinchalik ilg‘or usullarni joriy etish, faol o‘qitish shakllari va yangi o‘qitish texnologiyalaridan foydalanish innovatsiyalarning muntazam sohalaridir.

Haqiqiy yangiliklar inson taraqqiyoti jarayonlari haqidagi yangi bilimlardan kelib chiqadi, optimal natijalarga erishish uchun yangi nazariy yondashuvlar va amaliy texnologiyalarni taqdim etadi. Pedagogik innovatsiya ta'lim paradigmalarini almashtirishni talab qiladi.

Kompetensiyali o‘qituvchi uchun yana bir muhim tarkibiy qism-bu pedagogik tajriba. Ilg‘or pedagogik tajribani boshqalarga o‘tkazish va o‘tkazish, shuningdek, o‘qituvchilar tomonidan qo‘shimcha vaqt sarflamasdan yuqori natijalarni ta'minlaydigan o‘qitish texnikasi va usullarida ko‘paytirish mumkin.

Zamonaviy mantiqiy kompetentliligi zamonaviy ishchi kuchida raqobatbardosh bo‘lish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va munosabat sifatida aniqlandi. O‘qituvchilarni tayyorlash va malakasini oshirish o‘qitishning asosiy mantiqiy kompetentliligini o‘qitish uchun qayta ishlanishi kerak. zamonaviy o‘qituvchisi talabalar uchun texnologik qo‘llab-quvvatlanadigan o‘quv imkoniyatlarini qanday taqdim etishni bilishi va texnologiya talabalarning o‘qishini qanday qo‘llab-quvvatlashi mumkinligini bilishi kerak.

Bo‘lajak fizika o‘qituvchilari kelajakda o‘rgatadigan kasbiy yuklamalar tarkibni bilishadi, o‘qituvchilar samarali o‘quv kursi asosida darslarni ishlab chiqadilar va talabalar bilimini oshirish uchun o‘quv dasturi davomida va tarkib sohalarida samarali savodxonlik bo‘yicha ko‘rsatmalarni birlashtirishi lozim. Bo‘lajak o‘qituvchilar o‘qituvchilik mutaxassisligiga mos bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi, o‘z mutaxassisligi bo‘yicha tegishli darajadagi kontent bilimlarini namoyish etishi, talabalarni bilimlarini kengaytirish va tabiiy qiziqishlarini qondirish uchun tarkib sohasini o‘rganishga undashi darkor. Bo‘lajak o‘qituvchilar kelajakdagi faoliyati davomida duch kelishi mumkin bo‘lgan nostandart vaziyatlarda kontent sohalari o‘zaro bog‘liqligini anglashi,muammoga yrchimtopaolishni o‘rganadilar:

- o‘z fanlari bo‘yicha bilimlarni boshqa fanlar bilan bog‘lash orqali namoyish etish;

- mavzu haqida global xabardorlikni bog‘lash.

Bo‘lajak o‘qituvchilar o‘qituvchilar tomonidan ta'lim zamonaviy ko‘nikmalarini va mazmunini integratsiya qilish yangi g‘oy ava metodlarni islab chiqish kompetentligi oshadi, natijada o‘z talabalari uchun o‘rganishni osonlashtiradi. O‘qituvchilar ta'lim

olish usullarini va o‘quvchilarning intellektual, jismoniy, ijtimoiy va hissiy rivojlanishining tegishli darajalarini bilishlarini ko‘rsatadilar:

- individual talabalar rivojlanish darajasini aniqlash va shunga ko‘ra ta'lim rejalashtirish;

- talabalarning kuchli va zaif tomonlarini hal qilish uchun zarur bo‘lgan resurslarni baholash va ulardan foydalanish.

O‘qituvchilar tomonidan ularning talabalar uchun tegishli ta'lim rejalashtirish:

- talabalar faoliyatini nazorat qilish va madaniy farqlar va individual ta'lim ehtiyojlariga javob beradigan ta'lim berish uchun hamkasblar bilan hamkorlik qilish.

O‘qituvchilar o‘zlarining zukkoligi va ko‘p qirraliligini namoyish etadilar:

- barcha talabalar ehtiyojlariga mos usullari va materiallar turli foydalanish.

O‘qituvchilar tomonidan o‘rganish rivojlantirish uchun texnologiya salohiyatini ularning ongi namoyish:

- ularning ta'lim ichiga integratsiya texnologiyasi talaba ta'lim maksimallashtirish uchun.

O‘qituvchilar talabalarga fikrlaydigan shaxs sifatida o‘sishga yordam beradi:

- talabalarga tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish jarayonlari va strategiyalarini qo‘llash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan aniq ko‘rsatmalarni birlashtirish.

O‘qituvchilar talabalarga jamoalarda ishlashga va yetakchilik fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi:

- hamkorlik va talabalar yetakchiligini rivojlantirish maqsadida o‘quv guruhlarini tashkil etish.

O‘qituvchilar tomonidan ularning talabalar eng yaxshi erishish:

- barcha o‘quvchilar bilan samarali muloqot qilish uchun turli usullardan foydalanish;

-talabalarni fikrlarni ifodalashga doimiy ravishda rag‘batlantirish va qo‘llab-quvvatlash

Adabiyotlar

1. Shmelev, A. G. Psychodiagnosis of personnel characteristics. Saint-Peterburg, 2002.
2. Buharkova, O. V., Gorshkova, E. G. Image of the leader: technology of creation and promotion. Training programme. Saint-Peterburg, 2007.
3. Ivanitsky, A. T. Training of personnel development in the educational collective: methodological guide. Saint-Peterburg, 1998.